

Guia per a l'elaboració d'un projecte educatiu per a entitats d'educació ambiental

GUIA PER A L'ELABORACIÓ DELS PROJECTES EDUCATIUS D'ENTITATS D'EDUCACIÓ NO FORMAL DEDICADES A L'EDUCACIÓ AMBIENTAL O A L'EDUCACIÓ PER A LA SOSTENIBILITAT

Guia dirigida a les entitats que participen en els programes pedagògics i divulgatius de la Diputació de Girona, especialment en el programa «Del mar als cims».

Autoria: Grup de Recerca en Educació Científica i Ambiental (grup consolidat per la Generalitat de Catalunya 2009SGR00054). Universitat de Girona.

Elaboració: en el marc del contracte de col·laboració científica entre la Diputació de Girona i la Universitat de Girona, durant el curs 2009-2010.

Introducció: Els projectes educatius de centre (PEC)

En qualsevol organització (un centre educatiu, una associació, una empresa...) l'existència d'uns objectius clars juntament amb una implicació i un compromís per assolir-los són requisits fonamentals per aconseguir una acció coordinada i coherent i un funcionament satisfactori. En el cas de les associacions, dels centres educatius públics, en tot tipus d'entitat de base associativa aquests objectius han d'estar elaborats a partir d'uns criteris compartits pels seus membres; no ha de passar exactament igual en les empreses, on els objectius han de ser elaborats per la direcció empresarial i assumits pels treballadors.

Ens centrem en entitats del món educatiu no formal i de com poden elaborar el seu **projecte educatiu**. Entitats que, en el nostre país, prenen formes molt diverses: associacions, empreses, cooperatives, fundacions i fins i tot la l'Administració mateixa, que sovint assumeix en primera persona la tasca d'organitzar activitats educatives.

Cercant la **qualitat** de qualsevol activitat educativa ens adonarem que és molt important compartir determinats criteris entre els membres de la comunitat educativa (en el cas de l'educació formal) i especialment entre els **professionals** que formen l'entitat educativa concreta. Sense criteris negociats i compartits respecte a principis didàctics, estratègies organitzatives o posicionaments ideològics, difícilment es podrà garantir la coherència en el desplegament de les activitats concretes, l'eficàcia i la qualitat, en definitiva.

Per aquest motiu és important la redacció dels projectes educatius de cada entitat, projectes únics i propis de cada entitat, que poden participar d'estructures semblants, però que han de ser elaborats segons el propi context i segons les pròpies conviccions d'actuació educativa. Han de ser la millor carta

de presentació de l'entitat educativa; més que el detall de cadascuna de les activitats que desenvolupi, és important que existeixi un document que reculli la ideologia, els principis, les formes d'actuar, el context on actua, tot en clau global (de la mateixa entitat), que no ha de significar mancat de detall.

Amb el nom de PROJECTE EDUCATIU solem trobar diferents tipus de documents que caldria no confondre. Normalment, es parla de:

- Projecte educatiu de centre (PEC): Ens podem referir a centres d'educació formal, sobre els quals hi ha abundant bibliografia i podem trobar molts exemples fent una recerca ràpida per Internet.
- En direm igualment PEC dels centres educatius no formals, dels quals ja no es troben gaires exemples; una de les propostes més clares és la de la Societat Catalana d'Educació Ambiental (SCEA), que fa anys va fer públics uns criteris de qualitat d'un centre d'educació ambiental en els quals descriu com ha de ser un projecte educatiu.
- **No ens hem de confondre amb altres conceptes propers**, però diferents: els projectes educatius de ciutat (que també responen a la sigla PEC).
 - Què és un PEC (de ciutat)?: És un projecte liderat pels governs locals que busca el compromís ciutadà amb l'educació, una educació entesa com un procés permanent d'aprenentatge, al llarg de tota la vida, i que, per tant, va més enllà de l'escola. Un instrument que ajuda a definir el model de ciutat que es vol i els valors que el sustenten, a concretar accions i a establir les complicitats necessàries entre administracions i ciutadania per tirar-lo endavant. Els PEC volen mobilitzar la ciutadania a partir de propostes i compromisos permanents, dinàmics i compartits. Els PEC són instruments immillorables en la perspectiva de construir una ciutat per a totes les persones, una ciutat inclusiva.
- Cal diferenciar projecte educatiu de pla i programa; el més concret dels tres termes (de més general a més concret, pla-programa-projecte). Ens referim a un conjunt d'activitats concretes, interrelacionades i coordinades entre si, que es porten a terme per satisfer unes necessitats o resoldre problemes, que combinen la utilització de diferents tipus de recursos, que es realitzen en un temps i espai determinats.

Què és i què no és un PEC

Els autors que més han transcendit en la conceptualització d'un PEC en l'educació formal (Serafí Antúnez, 1989, i Joaquín Gairín, 1992) han definit un PEC de la manera següent:

Concebem el projecte educatiu de centre com una proposta integral que permet dirigir coherentment el procés d'intervenció educativa en una institució escolar.

Adaptat a la realitat de les entitats podem dir:

Concebem el projecte educatiu de centre (entenent entitat) com una proposta integral que permet dirigir coherentment el procés d'intervenció en una institució educativa.

- *és una proposta*: es fa èmfasi en el seu caràcter prospectiu, anticipador de l'acció, que implica "llançar-se cap endavant" en considerar l'accepció més dinàmica del vocable "projecte";
- *integral*: abraça tots els àmbits de la gestió escolar (o gestió de l'entitat) (àmbit pedagògic, govern, administració...). No és una simple definició del conjunt d'estratègies metòdiques amb les quals s'identifica el centre (o l'entitat) (la línia educativa...);
- *per dirigir coherentment el procés d'intervenció educativa*: el PEC és el document que ha de servir de punt de referència constant de les actuacions de tots els membres de la comunitat escolar (educativa). Marcarà les línies directrius que informen i orienten qualsevol pla d'actuació a l'escola (a l'entitat, al centre...);
- *en una institució escolar* (en una institució educativa): vol dir simplement que el PEC és "de centre"; idealment no una imposició dels uns sobre els altres, no elaborat des de la direcció del centre únicament. Aquest és un aspecte que pot ser diferent des de les entitats que ens ocupen; no veuríem malament que fos elaborat des de la direcció únicament, ja que es varia sovint de personal contractat.

Centrant-nos, per tant, en els projectes educatius que ara ens interessin, els de les **entitats d'educació no formal**, aportem les característiques següents per deixar clar què hauria de ser un PEC:

UN PEC NO ÉS	UN PEC HAURIA DE SER
un document voluminós en què s'especifiquen excessius detalls de la creació de l'entitat o del centre, de la història o de l'organització empresarial, si és el cas.	un document concret —ni massa curt ni massa llarg— que especifiqui les finalitats que es persegueixen i les característiques fonamentals del centre o entitat.
un conjunt utòpic d'il·lusions professionals.	un conjunt d'inquietuds i aspiracions basades en la realitat i possibles d'assolir a curt i llarg termini.
un document genèric basat en els principis generals de la pedagogia, la psicologia o la història de l'educació ambiental i per a la sostenibilitat (en el nostre cas).	un document singular, propi i específic per a l'entitat o centre, basat, això sí, en uns principis pedagògics (i de la història de l'educació ambiental) conscientment triats.
un document de despatx, inamovible, impecablement formulat per impressionar les administracions o un públic "ingenu".	un document amb intenció de ser portat a la pràctica, i a partir de la pràctica ser revisat i millorat, amb la incorporació de les innovacions i les reformes que calguin.
un document elaborat només per l'equip directiu.	un document en què participen també els educadors i/o col·laboradors de l'entitat.
un document innecessari perquè l'entitat funciona igualment tant si el té com si no.	un projecte que eviti la rutina i les repeticions innecessàries sobre el sentit del treball educatiu de l'entitat, que promogui la reflexió.
un document que compliqui la feina, suposi una pèrdua de temps i limiti la llibertat de l'educador.	un document que ajudi a establir prioritats, que eviti divagacions inútils i ajusti la llibertat de l'educador a la de la resta dels membres de l'entitat. Ha de ser un instrument de cohesió, que ha de reflectir les inquietuds de l'entitat i ha de ser capaç de coordinar les diverses tendències i opinions individuals.
un conjunt d'objectius o finalitats tan genèric que no s'entengui on es vol arribar.	un conjunt d'objectius o finalitats que puguin ser fàcilment reconeguts en la tasca dels educadors.

Les característiques d'un PEC de les entitats dedicades a l'educació ambiental o a l'educació per a la sostenibilitat

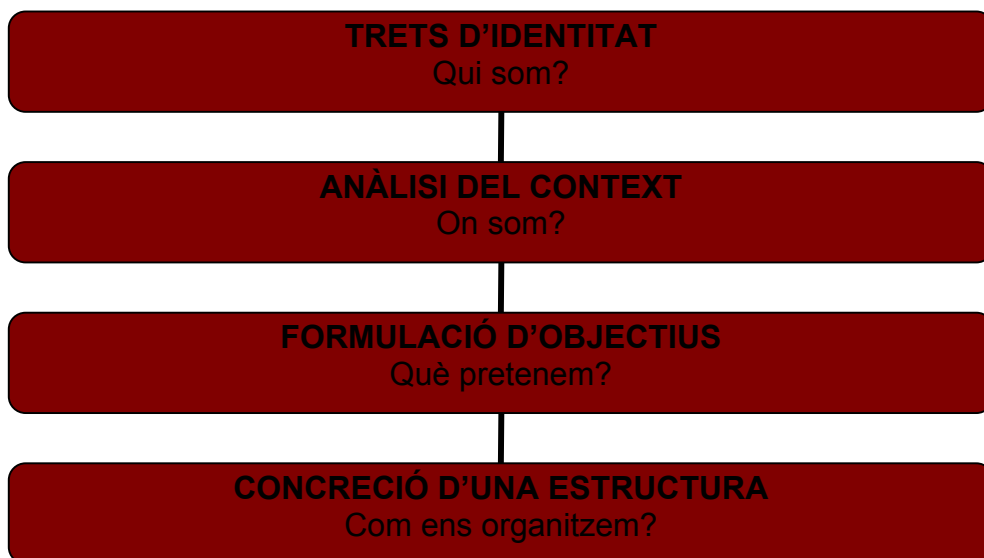
Passem a centrar-nos en les característiques que ha de tenir un PEC d'una entitat d'educació no formal que es dediqui a l'educació ambiental o a l'educació per a la sostenibilitat.

Per al grup GRECA, que subscriu aquesta guia, l'educació per a la sostenibilitat és l'evolució natural de l'educació ambiental, passant, per tant, d'una educació (ambiental) pensada en aspectes naturalístics i centrada en aspectes ecològics a una educació que sàpiga integrar els aspectes naturals, socials, econòmics i tecnològics. Sobre aquest tema, el grup GRECA ha elaborat una altra guia per a l'ús de la Diputació de Girona i les entitats.

Ens situem, a més, en el Decenni de l'Educació per al Desenvolupament Sostenible, que prenent els documents de 2004 aporta una visió de l'educació que:

- destaca la importància de les cultures com a dimensió que reguli les visions del medi ambient, l'economia i la societat que són la base del desenvolupament sostenible;
- defineix l'educació per al desenvolupament sostenible com a fonamentada en valors i sol·licita, també a les institucions i a les empreses, no només als individus, actituds responsables, justes i solidàries;
- fa un recordatori especialment de la importància de l'educació no formal, justament el tipus d'educació que ens interessa en aquestes jornades;
- exigeix que l'educació sigui rellevant localment, atenta als llenguatges i a les tradicions locals, però conscient de la dimensió planetària dels problemes;
- desitja una educació per al pensament crític, innovadora en els continguts i en les metodologies interdisciplinàries i participatives.

Seguint la idea de projecte educatiu del món formal i dirigint-nos a les entitats que es dediquen a l'educació ambiental i a l'educació per a la sostenibilitat, hem arribat a la formulació de com ha de ser un PEC. Seguirem quatre grans àmbits que abracen els diferents apartats que ha de tenir aquest tipus de document.

TRETS D'IDENTITAT

- 1) Dades bàsiques de l'entitat:** Identificació clara, requisits legals, raons del seu naixement, antecedents, relacions amb altres entitats..., tot en una extensió curta, concisa, sense que es converteixi en un text feixuc o d'excessiva llargària (hi ha entitats, per exemple, que volen explicar tant la seva història que el discurs es fa llarguíssim i poc interessant per al lector —entenem sempre el lector com un possible usuari de l'entitat).
- 2) Idees, filosofia, concepte d'educació per a la sostenibilitat (o de l'educació ambiental) assumides per l'entitat:** Aquest és l'apartat més propi, que ens diferenciarà d'altres entitats que no es mouen en aquest camp. Cal explicitar quins principis de la història de l'educació per a la sostenibilitat (ES) seran presents en les tasques de l'entitat; cal saber si l'entitat vol treballar en un concepte com l'ES o si se situa en l'educació ambiental (EA), primera elecció; cal saber què s'entén per desenvolupament sostenible, per exemple (encara que sigui certament genèric); segurament, cal citar alguns autors o alguns documents històrics de l'EA i de l'ES. És important, com hem dit, que aquesta filosofia, si bé serà iniciada per l'equip fundador o directiu de l'entitat, sigui compartida i assumida pel màxim nombre de persones que treballin a l'entitat (els educadors que hi vagin passant, els possibles col·laboradors...).

ANÀLISI DEL CONTEXT

- 3) **Descripció del context geogràfic on treballa l'entitat:** Cal descriure els elements naturals, socials i culturals dels llocs on es treballa, dels territoris concrets, encara que sigui un parc natural prou conegut (o potser no tan...), o de les terres poc freqüentades, etc. Tampoc no es tracta que en el PEC trobem la millor i més àmplia monografia geogràfica del lloc (això ja existeix fora de l'entitat), però sí que és necessari un bon resum, sempre pensant en el lector, possible usuari.
- 4) **Educació per a la sostenibilitat (o educació ambiental) i context geogràfic:** Creiem que cal fer l'esforç de pensar i escriure com s'apliquen els principis de l'ES o de l'EA triats i assumits en el context local on s'actua; per demostrar que la tria feta té les seves conseqüències, que no s'han triat només unes frases famoses i res més; què significa l'aplicació d'aquestes idees en el medi local (que ja ha estat ben descrit també en un dels primers apartats).

FORMULACIÓ D'OBJECTIUS

- 5) **Objectius generals de l'entitat:** Allò que l'entitat es proposa, allà on vol arribar, les seves finalitats. Aquests objectius són molt importants, perquè, de fet, cap tipus d'acció que vulgui arribar a algun d'aquests objectius es pot deixar totalment a l'espontaneïtat de qui la realitza; el fet de tenir uns objectius clars implica introduir organització i racionalitat en allò que es fa a la pràctica. Entenem que totes les entitats a les quals ens referim decidiran objectius en relació amb l'ES o l'EA, però també, per exemple, en alguns casos en relació amb l'educació en el lleure.
- 6) **Valors i actituds comuns objectes de formació:** Ja que les entitats a les quals ens referim són les que es dediquen a l'ES i l'EA, són clau els valors, els quals cal detallar. Potser alguns projectes educatius ho poden fer en l'explicitació dels objectius, però si es vol fer a part, l'esforç de concreció sempre serà més elevat. Ens referim sempre a valors generals del conjunt d'activitats que l'entitat pugui portar a terme, coherents, lògicament, amb el concepte d'ES o d'EA explicitat en un dels apartats anteriors.

CONCRECIÓ D'UNA ESTRUCTURA DE L'ENTITAT

- 7) **Tipologia d'activitats que es porten a terme:** Cal descriure breument quins tipus d'activitats es fan, què requereixen, la durada, els llocs on es porten a terme, els materials més habituals, etc.

- 8) Grans grups de continguts que abracen les activitats:** Cal trobar explicitats quins grans continguts són els que es treballen en totes les activitats, en un nivell genèric. Si ens calen els detalls, els trobem en una fitxa pròpia de cada activitat (que ja no considerem que formi part del que entenem com a PEC, del qual, en tot cas, pot ser un annex).
- 9) Recursos didàctics:** Els que l'entitat tingui a la seva disposició per al conjunt de les activitats. Poden ser: publicacions, dossiers propis o aliens (en què s'especifiqui els autors i la propietat); materials audiovisuals; materials per al treball de camp (igualmente, es pot especificar per a cada activitat en una fitxa d'activitat).
- 10) Metodologies docents:** Descripció i justificació de com es vol treballar amb els usuaris, siguin escolars o un altre tipus de públic; en el nostre cas, cal també repassar què diu la teoria de l'ES i de l'EA sobre quins tipus de metodologies són més adients.
- 11) Descripció dels espais i instal·lacions que s'utilitzen:** Dins la varietat d'entitats que tenim en aquest món de l'ES, cal deixar clar de quines instal·lacions es disposa, sales de treball, laboratoris, edificis; especificar quines normatives vigents es compleixen (en matèria de sanitat i seguretat, i d'accessibilitat, per exemple). En alguns casos potser no existeix cap tipus d'instal·lació; cal explicitar-ho i dir, com a mínim, on té la seu l'entitat (per a reunions i preparació de les activitats).
- 12) Avaluació:** Detallar els mecanismes de revisió del funcionament de les activitats i els de funcionament de l'entitat mateixa.
- 13) Professionals vinculats:** Algunes entitats no volen fer públics els noms dels seus responsables (es nota en els webs, ja que no hi són). Nosaltres recomanem que s'esmentin (per què no?), com també que es proporcionin un resum dels seus currículums. Cal demostrar la idoneïtat; segurament és fàcil dir qui són els responsables, més estables, i cal fer l'esforç d'actualitzar també els noms dels educadors que van passant per l'entitat.

Conclusions

L'existència d'un document com el que proposem, amb l'exposició clara, per tant, de plantejaments generals de l'entitat i directrius formals pot possibilitar:

- evitar la improvisació i la rutina;
- unificar criteris a favor d'una coherència funcional més gran, procurant la confluència d'interessos diversos;
- reduir les magnituds d'incertesa, les actuacions contradictòries i els esforços inútils;
- coordinar la participació i la implicació de tots els membres de l'entitat, tant dels dirigents (o fundadors o...) com dels educadors de la tasca quotidiana;
- generar motivació per al treball dels educadors;
- qualificar la tasca mateixa dels educadors;
- deixar molt clars els objectius que l'entitat es planteja i, per tant, qualificar-ne la gestió;
- configurar una entitat amb personalitat pròpia;
- dur a terme l'avaluació formativa periòdica de l'acció educativa de l'entitat: si es ressegueix allò que està escrit serà més fàcil portar a terme l'avaluació formativa; si no està escrit, tot se suposa, tot queda en l'aire i, de fet, no es fa l'avaluació.

Finalment, direm que un PEC s'ha d'anar actualitzant, i que la darrera data d'actualització ha de constar en el document que es faci públic. A més, recomanem **no destruir les versions anteriors**; han de formar part de l'arxiu de l'entitat, perquè són la millor prova de l'evolució, dels canvis i de les millores d'aquesta.

Bibliografia

ANTÚNEZ, Serafí (1989). *El projecte educatiu de centre*. Barcelona: Graó.

BECERRA, Helena (2005). *Projecte pedagògic de la casa de colònies El Mogent* (CD-ROM).

ESPLAC (2002). *Projecte educatiu d'Esplac: mètode pedagògic i model de centre*. Barcelona: Esplais Catalans.

GAIRÍN, Joaquin (1992). «El proyecto de centro como instrumento de planificación». *Aula de Innovación Educativa*, 2, p. 49-53.

GARCÍA HERRERO, Gustavo A.; RAMÍREZ NAVARRO, José M. (2002). *Diseño y evaluación de proyectos sociales*. Madrid: Certeza.

NIRENBERG, Olga; BRAWERMAN, Josette; RUIZ, Violeta (2003). *Programación y evaluación de proyectos sociales*. Buenos Aires: Paidós.

SOCIETAT CATALANA D'EDUCACIÓ AMBIENTAL [s. a.]. *Manual de centres d'educació ambiental: principis i criteris de qualitat*.

<<http://www.scea.cat/documents/consellcentres/Manual.pdf>> [Consulta: 31 agost 2010].

UNESCO (2006). «Plan de aplicación internacional». A: Decenio de las Naciones Unidas para la Educación para el Desarrollo Sostenible (2005-2014).

<www.unesco.org/education/desd> [Consulta: 31 agost 2010].

UNESCO (2009). «Review of contexts and structures for education for sustainable development». A: United Nations Decade of Education for Sustainable Development (DESD, 2005-2014).

<www.unesco.org/education/desd> [Consulta: 31 agost 2010].